

В.М. Орлова, канд. екон. наук, доцент
Український державний університет залізничного транспорту
Т.Ю. Власенко, викладач I категорії
Лозівська філія Харківського державного автомобільно-дорожнього
коледжу

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Предмет дослідження. У статті розкрито сутність підприємницької діяльності у процесі становлення і розвитку підприємництва в перехідній економіці України. Досліджено ознаки підприємницької діяльності, її функції та напрями.

Мета дослідження. Визначити основні переваги та недоліки тенденцій розвитку підприємництва в умовах переходу до ринкової системи господарювання.

Відповідно до мети було поставлено такі завдання:

- проаналізувати ситуацію в сфері підприємництва в Україні;
- визначити основні проблеми шляхів подальшого розвитку та росту малого бізнесу в Україні;
- висвітлити основні чинники, які стимулюють процес становлення та розвитку підприємництва;
- дослідити теоретичну сутність підприємницької діяльності.

Методи дослідження. У ході дослідження застосовувалися методи теоретико-методологічні, ідеалізації, логічного узагальнення, критичного аналізу наукової літератури, практичного досвіду.

Результати роботи. Підприємництво є стратегічним фактором та внутрішнім джерелом стійкого економічного розвитку і матеріального забезпечення добробуту населення країни в ринкових умовах господарювання. У сучасній економічній теорії відсутнє однозначне трактування сутності підприємництва. Правильне розуміння дійсної сутності підприємництва є однаково важливим як для економічної науки, так і для господарської практики. Підприємництво існує майже в усіх сферах економіки, за винятком тих, втрата державного контролю над якими загрожує безпеці держави або здоров'ю людей. Встановлено, що підприємницька діяльність є не тільки різновидом господарської діяльності, спрямованим на задоволення потреб особистості в наданні

конкретних видів продукції, робіт та послуг, а і основний важіль, що переводить суспільство на найвищу ступінь свого розвитку.

***Сфера застосування результатів.** Отримані результати можуть бути використані при розробці та реалізації стратегічних програм контролю за підприємницькою діяльністю за для необхідності його державного регулювання.*

***Ключові слова:** мале підприємництво, підприємець, підприємницька діяльність, бізнес, ринок, господарська діяльність, економічні показники, прибуток, економічні відносини, фінансові ресурси, дохід, ризики, суб'єкти господарювання, система підприємництва.*

Постановка проблеми. Не викликає сумніву головним напрямком політики ринкової трансформації економіки України є створення умов становлення та розвитку національного підприємства, у першу чергу малого і середнього бізнесу. Його місце і роль у структурі ринкової економіки визначаються тим, що цей бізнес становить основу дрібного виробництва.

Незважаючи на те, що малі і середні приватні підприємства постійно стикаються з проблемою захисту своєї економічної незалежності, як дрібні суб'єкти ринку мають досить нетривалий термін ділового існування, в той же час добрих результатів вони досягають саме в співробітництві з іншими компаніями.

Світовий досвід і практика господарювання доводять, що саме існування і взаємодія великих, середніх і малих підприємств, їх природно регульоване (у тому числі і за рахунок антимонопольного законодавства) оптимальне співвідношення становлять характерну рису ринкової економіки. Як особливий сектор ринкової економіки мале і середнє підприємництво здійснює швидку окупність витрат, широку свободу ринкового вибору, забезпечує насичення ринку товарами, послугами та додатковими робочими місцями, сприяє послабленню монополізму в економіці тощо.

Усе вищезазначене підтверджує надзвичайну теоретичну та практичну актуальність дослідження проблем становлення і розвитку підприємництва в перехідній економіці України, необхідності його державного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток підприємництва, реалізація процесів організаційної взаємодії із внутрішнім та зовнішнім середовищем повинні будуватися на умовах ефективного використання на підприємствах підприємницької здібності людини.

Більшість економічних завдань можна вирішити після виявлення механізмів розвитку підприємницької здатності, які дозволяють простежити темпи зростання підприємництва в середовищі досліджуваного підприємства.

Отже, успіхи ринкових реформ значною мірою визначаються саме станом і характером функціонування підприємництва, а саме - його масштабністю і результативністю. Все це актуалізує дослідження проблем становлення, функціонування та розвитку підприємництва особливо в ринковій економічній системі, як у теоретичному, так і практичному аспектах. Слід зазначити, що найбільш вагомий внесок у дослідженні підприємництва, було здійснене представниками найрізноманітніших шкіл і течій у різні епохи і періоди. Зокрема, ці питання розглядалися у працях: Р. Хизрич [1], К. Макконнелл [2], С. Брю [2], М. Блауг[3], А. Сміт [4], В.С. Автономсиз [5], О.І. Ананьїн [5], С.А. Афонією [5], Й. Шумпетер [6], Л.П. Куракова [8], В. Л. Куракова [8], А. Л. Куракова [8], Ю.М. Маршавін [9], В.Ф. Попондопуло [10], О.О. Романовський [11], А.С. Вовк [12], Ю.В. Ніколенко [13], М.С. Пономарьова [14], Л.В. Шовкун [14], О.М. Савельєва [14], та інших видатних економістів минулого. Роботи цих авторів присвячені розкриттю сутності, змісту підприємницької діяльності в загально-теоретичному та практично-функціональному розумінні.

Незважаючи на значну кількість опублікованих наукових праць, чимало теоретико-методологічних аспектів проблеми все ще залишаються дискусійними і такими, що потребують більш глибоких досліджень.

Предметом дослідження виступає теоретико-методологічне дослідження відносин підприємництва, його структури, організація на підприємстві та виявлення їх особливостей становлення, функціонування та розвитку в умовах трансформаційної економіки.

Мета статті - необхідність творчого пошуку та практична актуальність проблематики підприємництва і визначили мету дослідження – дослідити теоретичну сутність підприємницької діяльності, основи підприємництва, процес становлення та розвитку підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу досліджень. Підприємництво є стратегічним фактором та внутрішнім джерелом стійкого економічного розвитку і матеріального забезпечення добробуту населення країни в ринкових умовах господарювання.

У сучасній економічній теорії відсутнє однозначне трактування сутності підприємництва. Правильне розуміння дійсної сутності підприємництва є однаково важливим як для економічної науки, так і для господарської практики.

Американський учений, професор Роберт Хизрич визначає «підприємництво як процес створення чогось нового, що має вартість, а підприємця – як людини, що затрачає на цей весь необхідний час і сили, бере на себе весь фінансовий, психологічний і соціальний ризик, одержуючи в нагороду гроші і задоволення досягнутим». [1].

Кемпбелл Макконнелл і Стенлі Брю у своїй книзі розкривають значення терміну підприємництво через чотири функції підприємця:

1. Підприємець бере на себе ініціативу з'єднання ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва чи товару послуги. 2. Підприємець бере на себе важку задачу прийняття основних рішень у процесі ведення бізнесу, тобто ті складні рішення, що і визначають курс діяльності підприємства. 3. Підприємець - це новатор, особа, що прагне вводити в побут на комерційній основі нові продукти, нові виробничі технології і навіть нові форми організації бізнесу. 4. Підприємець - це людина, що йде на ризик. [2].

М Блауг зауважив, ні за кордоном, ні в нас поки ще не створена загальноприйнята економічна теорія підприємництва, хоча потреба в такій теорії давно вже стала дуже важливою. «Три хвили» розвитку теорії підприємницької функції – так умовно можна охарактеризувати розвиток процесу наукового осмислення практики підприємництва.

«Перша хвиля», що виникла ще в XVIII ст., була пов'язана з концентрацією уваги на несенні підприємцем ризику. «Друга хвиля» у науковому осмисленні підприємництва пов'язана з виділенням інноваційності як його основної відмінної риси.

«Третя хвиля» відрізняється зосередженням уваги на особливих особистісних якостях підприємця і на ролі підприємництва як регулюючого початку в економічній – системі, що врівноважує.

Сучасний етап розвитку теорії підприємницької функції можна віднести до «четвертої хвилі», поява якої зв'язується з переносом акценту на управлінський аспект в аналізі дій підприємця, а отже – з переходом на міждисциплінарний рівень аналізу проблем підприємництва [3].

Адам Сміт характеризував підприємця як власника, який йде на економічний ризик заради реалізації певної комерційної ідеї і одержання прибутку. Він сам планує, організовує виробництво і розпоряджається його результатами [4].

У теорію підприємництва вагомий внесок зробив економіст австрійської школи XX ст. Йозеф Шумпетер. Він найбільш влучно сформулював найхарактерніші риси підприємця, перелічивши його головні функції: виготовлення нового блага або нової якості певного блага;

освоєння нового ринку збуту; отримання нового джерела сировини або напівфабрикатів і запровадження нового методу виробництва; проведення відповідної реорганізації. [6].

У Господарському Кодексі України підприємництво визначається як «господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку» [7].

На сьогодні не існує єдиного визначення терміну підприємницької діяльності, кожен вчений розуміє цей термін по-своєму. В.С Автономезл у «Великому економічному словнику» дає визначення поняттю «підприємницька діяльність» як ініціативній самостійній діяльності громадян, спрямованій на одержання прибутку або особистого доходу, здійснюваній від свого імені, під свою майнову відповідальність, або від імені і під юридичну відповідальність юридичної особи [5].

Професор Маршавін Ю.М. вважає, що підприємництво як особливий вид діяльності вимагає від суб'єктів цієї діяльності певного способу мислення, особливого стилю і типу господарської поведінки. [9].

Економіст Попондопуло В.Ф. до всіх вищеназаних ознак підприємницької діяльності ще додає специфічні, до яких він відносить спрямованість на одержання прибутку та необхідність державної реєстрації [10].

Романовський О.О. підкреслював, що підприємницька діяльність в сучасних умовах є не тільки видом діяльності, а й стилем господарювання, в основі якого лежать постійний пошук нових можливостей, орієнтація на інновації, уміння залучати і ефективно використовувати для вирішення завдань ресурси із різних джерел [11].

Вовк А. вважає, що підприємництво можна розглядати як метод ведення господарства, головною умовою якого є самостійність і незалежність суб'єктів господарювання, існування у них сукупності прав і свобод на вибір виду підприємницької діяльності, формування виробничої програми, вибір джерел фінансування, доступу до ресурсів, збуту продукції, встановлення цін на неї, розпорядження прибутком. [12].

Ніколенко Ю.В. стверджує, що «підприємництво як самостійна діяльність передбачає свободу і самостійність суб'єктів цієї діяльності в різних напрямках. Підприємництво як господарська діяльність передбачає організацію та управління господарським процесом незалежно від виду і сфери діяльності фірми або індивідуального підприємництва». [13].

М.С. Пономарева підкреслила, що підприємницька діяльність спрямована на:

- досягнення комерційного успіху, одержання прибутку, або підприємницького доходу;

- найкраще використання капіталу: власності, іншого майна, фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів.[14].

Практика розвитку малого бізнесу доводить, що головною проблемою є проблема інвестицій та оподаткування в Україні. Крім політики оподаткування, важливою умовою успішного розвитку підприємництва в Україні є створення системи державної підтримки формування малого бізнесу. Чинником підприємницької діяльності є також капітал, який створює передумови для формування суб'єкта підприємництва. А оскільки капіталом володіють далеко не всі, то і підприємцями в суспільстві всі бути не можуть.

Об'єкт підприємництва – це певний вид діяльності (виробництво, торгівля, інноваційна справа, посередництво, операції з цінними паперами), який матеріалізується у вироблюваній продукції або благах, у вигляді послуг, інформації. Визначальним критерієм тут є не сфера, а сутність діяльності.

Підприємництво існує майже в усіх сферах економіки, за винятком тих, втрача державного контролю над якими загрожує безпеці держави або здоров'ю людей.

Висновки. Головними причинами гальмування розвитку малого підприємництва в Україні є: відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого підприємництва; неймовірно важкий тягар оподаткування; низькі темпи та перекоси в процесі 18 реформування власності; відсутність належного нормативно-правового забезпечення розвитку малого бізнесу; обмеженість або повна відсутність матеріальних фінансових ресурсів; недосконалість системи обліку та статистичної звітності малого підприємництва, обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення. Ключовими проблемами на шляху подальшого розвитку та росту малого бізнесу в Україні є труднощі при виході на ринок для новостворюваних підприємств та надмірні регулятивні вимоги і податки для діючих підприємств.

Бібліографічний список: 1. Хизрич Р. Предпринимательство, или как завести собственное дело и добиться успеха / Р.Хизрич, М. Питере / [пер. с англ]. – М.: Прогресс-Универс, 1993. – 157 с. 2. Экономикс: принципы, проблемы и политика: учебник: пер. с англ. / Кэмпбелл Р. Макконнелл, Стэнли Л. Брю, М.: ИНФРА-М, 2002. – 225 с. 3. Блауг М. Кантильон Ричард // 100 великих экономистов до Кейнса =

GreatEconomistsbeforeKeynes:

Anintroductiontothelives&worksofonehundredgreateconomistsofthepast. – СПб.: Экономикс, 2008. – С. 114-116. – 352 с. 4. Сміт Адам. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. – К.: PortRoyal, 2001. 5. Історія економічних вчень. Підручник / В.С. Автономслз, О.І. Ананьїн, С.А. Афонією, 2002. – С. 304. 6. Шумпетер Й. Теория экономического развития исследования предпринимательской прибыли, капитала и циклаконъюнктуры: перев. с нем. / Подобщ. ред. А.Г. Милейковского. – М.: Прогресс, 1982. – 454 с. 7. Господарське законодавство України: правове регулювання господарських відносин. Збірник нормативних актів / Упорядник Камлик М.І. – К.: Атіка, 2004. – 836 с. 8. Экономическийэнциклопедическийсловарь / под ред. Л.П. Куракова, В.Л. Куракова, А.Л. Куракова. – М.: Вуз и школа, 2005. – 1030 с. 9. Маршавін Ю.М. Підприємництво, як фактор розвитку зайнятості населення. – К.: ІПК ДСЗУ, 2004. – 234 с. 10. Коммерческое (предпринимательское) право. – Том 2: учебник / В.Ф. Попондопуло, под ред. - 5-е издание. – Москва: Проспект, 2016. – 640 с. 11. Романовський О.О. Підприємницька діяльність вищих навчальних закладів США / О.О. Романовський // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. – 2009. – Вип. 7. – С. 79-86. 12. Вовк А.С. Соціально-економічний механізм управління підприємницькою діяльністю на промислових підприємствах: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Приазовський держ. технічний ін. – Маріуполь, 2004. – 20 с. 13. Політична економія: Підручник / За ред. Ніколенко Ю.В. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 632 с. 14. Пономарьова М.С. Економічні та правові важелі підприємництва як складника ефективного розвитку агробізнесу / М.С. Пономарьова, Л.В. Шовкун, О.М. Савельєва // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 1. – С. 227-236. – 257 с.

Орлова В.Н., Власенко Т.Ю. Становление и развитие предпринимательства в Украине. Предмет исследования. В статье раскрыта сущность предпринимательской деятельности в процессе становления и развития предпринимательства в переходной экономике Украины. Исследованы признаки предпринимательской деятельности, ее функции и направления.

Цель исследования. Определить основные преимущества и недостатки тенденций развития предпринимательства в условиях перехода к рыночной системе хозяйствования.

Согласно цели были поставлены следующие задачи:

- проанализировать ситуацию в сфере предпринимательства в Украине;
- определить основные проблемы путей дальнейшего развития и роста малого бизнеса в Украине;
- осветить основные факторы, которые стимулируют процесс становления и развития предпринимательства;
- исследовать теоретическую сущность предпринимательской деятельности.

Методы исследования. В ходе исследования применялись методы теоретико-методологические, идеализации, логического обобщения, критического анализа научной литературы, практического опыта.

Результаты работы. Предпринимательство является стратегическим фактором и внутренним источником устойчивого экономического развития и материального обеспечения благосостояния населения страны в рыночных условиях хозяйствования. В современной экономической теории отсутствует однозначная трактовка сущности предпринимательства. Правильное понимание действительной сущности предпринимательства является одинаково важным как для экономической науки, так и для хозяйственной практики. Предпринимательство существует почти во всех сферах экономики, за исключением тех, потеря государственного контроля над которыми угрожает безопасности государства или здоровью людей. Установлено, что предпринимательская деятельность является не только разновидностью хозяйственной деятельности, направленной на удовлетворение потребностей личности в предоставлении конкретных видов продукции, работ и услуг, а и основной рычаг, что переводит общество на высшую степень своего развития.

Сфера применения результатов. Полученные результаты могут быть использованы при разработке и реализации стратегических программ контроля за предпринимательской деятельностью для необходимости его государственного регулирования.

Ключевые слова: малое предпринимательство, предприниматель, предпринимательская деятельность, бизнес, рынок, хозяйственная деятельность, экономические показатели, прибыль, экономические отношения, финансовые ресурсы, доход, риски, субъекты хозяйствования, система предпринимательства.

Orlova V.M., Vlasenko T.U. Formation and development of entrepreneurship in Ukraine. Subject of study. The article describes the essence of entrepreneurial activity in the process of formation and development

of entrepreneurship in the transition economy of Ukraine. The signs of entrepreneurial activity, its functions and directions are investigated.

Purpose of the study. Identify the main advantages and disadvantages of business development trends in the transition to a market economy.

According to the goal, the following tasks were set:

- analyze the situation in the field of entrepreneurship in Ukraine;
- to identify the main problems of the ways of further development and growth of small business in Ukraine;
- to highlight the main factors that stimulate the process of formation and development of entrepreneurship;
- to investigate the theoretical essence of entrepreneurial activity.

Methods of research. During the study methods of theoretical and methodological, idealization, logical generalization, critical analysis of scientific literature, practical experience were used.

Results of the work. Entrepreneurship is a strategic factor and an internal source of sustainable economic development and material maintenance of the welfare of the population of the country in market economy conditions. In modern economic theory there is no unambiguous interpretation of the essence of entrepreneurship. Proper understanding of the true nature of entrepreneurship is equally important for both economic science and business practice. Entrepreneurship exists in almost all spheres of the economy, with the exception of those whose loss of state control threatens the security of the state or the health of people. It was established that entrepreneurial activity is not only a kind of economic activity, aimed at satisfying the needs of the individual in providing specific types of products, works and services, but also the main lever, which translates society into the highest degree of its development.

Scope of application of the results. The obtained results can be used in the development and implementation of strategic control programs for entrepreneurial activity for the necessity of its state regulation.

Key words: small business, entrepreneur, entrepreneurial activity, business, market, economic activity, economic indicators, profit, economic relations, financial resources, income, risks, subjects of management, system of entrepreneurship.

Стаття надійшла до редакції: 22.01.2018 р.